

Սարգսի մականունն Պիժակ, անձին և արուեստին ճարտարութեան վրայ, ինչպէս նաև նմանահան օրինակ մը յիւր նկարուց տես ի Սիստան, քէջ 235-6, 475, 517:

Շարունակելի

ՇԷՔՍՔԻՐ ԵՒ ՊԱՔՈՆ

Ժամանակաւ փորձեր եղած են մերժելու համար թէ Գուլիէլմոս Շէքսպիր չէ հեղինակ իւր անուամբ գտնուած ողբերգութեանց: Պատճառ բերելով թէ Շէքսպիր նուաաստ ազգատոհմէ էր և հաւանաւ կանարար որդի մտալճառի, գրեթէ ամեններն կրթութիւն չընդառնեցաւ և մեծցաւ գաւառին աննշան գիւղի մը մէջ: աստի ահա մեծ անդունդ մը կայ ի մէջ այս վիճակիս և այն թատրերգութեանց ծանօթութեանց խորութեան և պէսպիսութեանց, յորս է նրբազնին քննութիւն մը մարդկային կրից, վսեմութիւն ոճոյ, բարձրութիւն ներշնչմանց, գիտութիւն օրինական, բժշկական, պարական և ուրիշ մասունք ալ: Այս հիման վրայ հաստատեալ, անձ մը ելաւ և ուզեց գտնել թէ որո՞նք պէտք է ուրեմն ընծայել այն անմահական երկաւ սիրութիւնքը: Պ. Վիկսթըն, իւր Bacon, Shakespeare, and the Rosicrucians գրոց մէջ ուզեց հեղինակութիւնն ընծայել անսովոր մատենագրաց հերձուածոյ մը՝ որը կը կոչուէին Rosicrucians, յանուն հիմնադրին ֆրիսթիան Ռօզէնքրէզ գերմանացոյ ժե գարուն, ինքը կը ջանայ ապացուցանել թէ այս հերձուածոյն կը վերաբերէին այլ և այլ հմուտ անձինք՝ որ կը գրէին ի ծածուկ, յորս էին ըստ իւր կարծեաց լորտ Պաքոն, Սիր Ֆրիլիփ Սիտնի, Շէքսպիր և Պէն ճոնսըն, և թէ այս անձինք միտքան գրեցին թատրերգութիւնները: Այլ այս անհիմն կարծիք մ'է, և հեղինակն իսկ կը խօստովանի թէ իւր հետաւսթիւնքն չեն հիմնեալ զօրաւոր ապացուցութեանց վրայ:

Նոյնպէս Մ. Աքօթ Սրբթիս գիրք մը հրատարակեց Sir Anthony Shelley, the author of Shakespeare's Plays անուամբ, յորում նոյնպէս զՊաքոն կը դնէ հեղինակ նոյն խաղերուն՝ որ ժամանակակից էր Շէքսպիրի և գրող թատրերգութեանց: Բայց այս կարծիքս ալ չգտաւ հետևող մը, չունենալով նոյնպէս հաստատուն հիմն:

Քանի մը տարի առաջ հմուտ ամերիկացի տիկին մը՝ Տէլիա Պաքոն, կենդանացուց գաղտնի ընկերութեան գրութիւնք, ընծայելով մեծագոյն մասամբ և զլիսուորապէս լորտ Պաքոնի՝ որ անդամ էր նոյն ընկերութեան, այս թատրերգութիւնքը: Այնչափ տիրացաւ վրան այս գաղափարս՝ որ մասնաւորապէս սոյն նպատակաւ եւրոպա եկաւ խօսակից ըլլալու երեսիլի մատենագրաց հետ և հաւա-

քել ամենայն կարելի ապացոյցներ, մինչև վերջապէս կորսնցուց խելքըն ալ և մեռաւ ի յիմարանոցի: Բայց իւր կարծիքն բոլորովին ի գուր յեղաւ Ամերիկացուց համար. գրեթէ 250ի չափ գիրք, պիտառութիւնք, յօդուածք հրատարակուեցան յԱմերիկա ի նպաստ կամ հակառակ այս Պաքոնեան կարծեաց: Որովհետև վերջերս պաշտպան մը երեցաւ որ քիչ շատ աղմուկ յարոյց այս նկատմամբ, օգտակար է նախ քննել թէ արդեօք կարելի է Պաքոնի ընծայել այս երկասիրութիւնքը, և յետոյ ի մէջ բերել իր ընծայած գործերն կամ երևոյթներն ի նպաստ նոյն կարծեաց:

Ահա համառօտիւ սոյն կարծեաց պաշտպանողաց պատճառաբանութիւնն. Շէքսպիր չէր կրնար այս թատերերգութիւններս գրած ըլլալ, զՊաքոն միայն կը ճանչնանք որ այս գործերս կարենայ գրած ըլլալ. ուրեմն Պաքոն է անոնց հեղինակն:

Պատճառաբանութիւնս, յայտնի է ամենուն, չէ տրամաբանական ամենայն մասամբ: Պէտք է յիշաւի ուշ գնել ուրիշ մասանց ալ. ներքին պատճառք կան որ կը պարտաւորեն զմզ աներկբայ մերժել թէ կարենայ Պաքոն ըլլալ գրիչ այս թատերերգութեանց: Պաքոնի ապացուցութեանց գիրքը՝ որոյ վրայ հիմնեալ է գլխովին իւր համբաւը, կը բովանդակէ նորին քննութիւնք և խորին տեսութիւնք բարոյականի և մարդկային բնութեան վրայ: Բայց իւր փիլիսոփայութեան գնացքը, իսկութիւնը և ուղղութիւնը բոլորովին տարբեր է Շէքսպիրի թատերերգութեանց մէջ գտնուածէն. չունի ինքը ոչ հասողութիւն ոչ խորութիւն և ոչ գորով, ոչ ախտակլութիւն, ոչ բարձրութիւն թատերերգութեանց: Ուստի Գալիլէ չի տարակուսիր ըսել թէ բաղդատմամբ նոցա՝ Պաքոնի հանճարիմաստութիւնն խիստ երկրորդական է, երկրաւոր, նիւթական և աղքատ, իմաց:

Կայ ուրիշ ամենակարևոր կէտ մ'ալ. այսինքն է ոճը, Շէքսպիր մեծապէս կը յարգէ իւր մայրենի լեզուն. կը սքանչանայ, կը զգայ ներքին զօրութիւնն, սքանչելի գեղեցկութիւնն և անհամար հնարաւորութիւնքը: « Ոչ մարմարիոնք և ոչ օսկեղէն դամբարանք թագաւորաց աւելի պիտի ապրին քան զայս հզօր տողերս », կըսէ ինքը:

Իսկ Պաքոն կը պաշտէ զլատին և կ'արհամարհէ զուսմիկ լեզուն: Շատ գիրք գրեց լատիններէն և փոյթ չունէր ամենևին որ իբր անգղիացի գրիչ՝ յիշեն զինքը: Հետեաբար պէտք է ըսել թէ կարի իսկ մեծ է ոճոյ տարբերութիւնն ի մէջ Պաքոնի և Շէքսպիրի: Եւ լովել կը խորհրդածէ՝ թէ լատին լեզուի սիրով լցեալ գլուխ մը՝ պէտք էր բոլորովին տարբեր ոճ մը ունենալ, արհամարհելով բոլորովին իր մայրական լեզուն. և եթէ կարենար իսկ Պաքոն Շէքսպիրի հնարած բարուց նկարագիրն ընել, ինչպէս կրնար կերպարանափոխ ընել

ըստ ամենայնի իւր ոճն, այսինքն է մտածելու և բացատրելու կերպը, Միով բանիւ, մեր ճանցած Պաքոն չունի այնպիսի յատկութիւն մը որով համարինք զինքը հեղինակ Շէքսպիրեան թատրերգութեանց իսկ եթէ կայ ուրիշ Պաքոն մը, մենք զնա չենք ճանչնար։ Սբէտինկ՝ Պաքոնի ընտրելագոյն և արժանահաւատ կենսագիրն՝ կըսէ. «Ես կը կարծեմ որ թատրերգութեանց հեղինակն է Գուլիելմոս Շէքսպիրը կոչուած անձ մը, իմ է կայ ուրիշ պատճառ մը համարելու համար թէ այլ ոք է հեղինակն, կրնամ ըսել թէ ով որ ըլլայ, սակայն փրանկիսկոս Պաքոն չէ այն։ Այսպիսի կարծեաց հակառակ ընդառաջ ելած գծուարութիւնք՝ անթիւ պիտի ըլլային և միանգամայն անլուծանելի ։»

Միւս կողմէն այն անձինք որ կը մերժեն Շէքսպիրի հեղինակութիւնն, չափազանց կ'անցնեն իւր վիճակին աղքատութիւնն և դաստիարակութեանն անբաւականութիւնը։ Որչափ որ կարող ենք գիտել, պէտք է ըսենք որ իւր հայրն այնպիսի նուաստ վիճակի մէջ չէր գտնուէր, որովհետեւ կրցաւ իւր հայրենի քաղաքին մէջ Ատենակալ ըլլալ, և Շէքսպիր կը յաճախէր քերականութեան դպրոց մը որոյ հիմն էր լատիներէն, և ուր հաւանականաբար կը կարգային զմիւրդիոս, զՏերենտիոս, զՈրատիոս և զՍենեկա. միով բանիւ այնչափ լատիներէն կ'ուսանէին, որչափ արդ մեր ուսումնարանաց (լիկէոն) աշակերտք։

Գարձեալ չափազանցութիւն է իրենց հաստատուն թէ Շէքսպիր իւր ժամանակաց առջև յարգ չունէր, Բաւական է հակառակ այսպիսի կարծեաց զենել Պէն ճօնսընի քաղցր և իմաստուն խօսքն. «Ես սիրեցի զնա, կը գրէ ինքը, և կը մեծարեմ իւր յիշատակը ի մէջ ամենայն մարդկան»։ Ինքն կը նկարագրէ Շէքսպիր «պարկեշտ, արիասիրտ, սրտաբաց, անկեղծ, ազնիւ և զուարճախօս» անձ մը. կը կոչէ զինքը «աստղ բերթողաց», և կը յաւելու թէ «նա ոչ առանձին դարու մը՝ այլ ամենայն դարուց համար էր»։

Պէտք է ուրեմն ըսել թէ այս գրականութիւնքս ջնջելու համար, որչափ ալ տգէտ ըլլանք Շէքսպիրի ներքին կենաց, հարկ է բազմութիւն և ծանր պատճառներ ի մէջ բերել, իսկ մենք յայժմեան նորա հընար կարծիս իգնատիոս Տոնէլլիի կը տեսնենք որ ճարտարեալ ծածկագրութիւն մ'է որով կը ջանայ ապացուցանել թէ նոյն իսկ թատրերգութեանց մէջ կը գտնուի հաստատութիւնն Պաքոնի այս գրոցս հեղինակութեան. բայց որովհետեւ կը գտնուին յայնս այլ և այլ ակնարկութիւնք արքունեաց կարեւոր անձանց վրայ, և այս ակնարկութիւնք կրնային իրեն ծանր նեղութեանց պատճառ ըլլալ, Պաքոն ծածկեց զանոնք ցրուելով ի թատրերգութիւնն ի ձեռն այլ և այլ բառից, զոր ժամանակաւ կարելի էր միացնել և պարզել զանոնք։ Բայց յառաջ քան զամենայն կը հարցընենք թէ ի՞նչ նպատակ կայ այն

պիտի ակնարկութեամբ գրել զորս ոչ դը պիտի ըմբռնէ . լաւագոյն չէր արդեօք և աւելի բնական պահել զանոնք ի սրտի :

Եւ գարձեալ Պ. Տոնէլլիի առաջ բերած ակնարկութիւնքն բողոքովին տարօրինակ ծածկագրութեամբ է և ըստ ամենայնի տղայական : Եւ նոյն իսկ իրեն առաջարկած թուաբանական բանից կուտայ կութիւնքն քննողք (յորս է և Նիքօլսըն) կ'ըսեն թէ բողոքովին անտեղի է այս կարծիքս, մանաւանդ թէ զայն պաշտպանող հեղինակին հակառակ հետեւութիւնք առաջ կու գան այնու :

Ա Ռ Ա Կ Ք

ՍԻՐԱՄԱՐԳ ԵՒ ՍՈՒԱԿ

Կը գովէր մի Սիրամարգ
Իւր աշագեղ փետուրներ .
Շըփանալով և Սոխակ ,
« Անոյշ կ'երգեմ ես » , կ'ասէր :
— Թէպէտ ինքզինքը գովել
Խելօք անձի չէ վայել ,
Այլ այդ փոքրիկ թերութիւն
Կը գըտնաս մօտ շատերուն : —
« Գեղեցկութիւն , ցոյցք և փայլք ,
Կ'ասէր յոխորտ Սիրամարգ ,
« Ամէն ձիրքէ են գերագոյն » :
Պընդէր Սոխակն , « Անոյշ լեզուն ,
« Երգ , եղանակ քաղցրալուր :
« Ունին մեծ , յարգ ընդհանուր » :
Մինչդեռ սորա վիճէին ,
Հասաւ գիշեր մը թագին :
Խաւարին մէջ անտես մընաց Սիրամարգ ,
Մինչ Սոխակին երգոց անոյշ եղանակ
Դեռ ևս երկար ներդաշնակ
Հընչէր և տայր արձագանգ :

Արտաքին փայլք , գեղեցկութիւն
Շուտով կ'անցնին , դառնան չիք .
Մինչ տաղանդին և հանճարոյն
Մընան'նդ երկար արդասիք :

ՎԻՏԱԼԻՍ